

ELVEK — KÖNYVEK — FOLYÓIRATOK

Losonczy István: A funkcionális fogalomalkotás lehetősége a jogtudományban. Budapest, 1941. Egyetemi Nyomda.

Losonczy munkája a funkcionalizmusnak a filozófiában, különösen a jogelméletben nem is régen igen előtérben levő jelszavát veszi vizsgálat alá. Abból a megállapításból indul ki, hogy a funkcionalizmus az újkantianizmus marburgi iskolájának két, Kantra támaszkodó, pontosabban Kant gondolatát túlfeszítő tanában gyökerezik: a módszer ismerettárgyalkotó erejéről szóló dogmában, mely a megismerés apriori előfeltételeiről szóló kanti tanítást feszíti túl és abban a célkitűzésben, mely a szellemtudományokat is a legtisztább relációtudomány, a matematika módszerével akarja felfrissíteni, ami Kantnak a relációkról, mint a szintézis alapjáról szóló tanítását feszíti túl (11–12). Minthogy a „funkció” szót egyedül a matematika használja egyféle és a funkcionalizmus filozófiai programjának megfelelő értelemben (12–13), már ezért is téves a funkcionális fogalmak alkotására irányuló törekvés: a matematikában ugyanis lehetséges, hogy bizonyos tárgyakat funkcionális összefüggésben lássunk, de ezzel nem nyerünk funkcionális *fogalmakat* (15–17). A Cassirer-féle funkcionalizmus alaptételei vagy nem felelnek meg a funkció helyes fogalmának, vagy nem vezetnek harmónikus eredményhez: a sor bármely tagjának a sorképzési törvény alapján való kiszámíthatósága ugyanis csakis matematikai sorok tulajdonsága, viszont nemcsak funkcionális, hanem egyéb matematikai soroké is (30–31); a módszer ismerettárgyalkotó szerepéről szóló marburgi tétel csak akkor fejezhet ki funkcionális összefüggést, ha azt a teljesen üres jelentést tulajdonítjuk neki, hogy „a módszer alkothat szubjektív érvényű ismeretet”, egyébként abszurdumhoz vezet (31–41); végül a funkcionális fogalmak alkotására irányuló törekvés közelebről nézve nem tartalmaz mást, mint annak a helyes elvnek a hangoztatását, hogy a dolgok megismerése során mindig relációkat ismerünk meg (48), a szubsztanciális fogalmak elleni küzdelem pedig valójában a dogmatikus jellegű fogalmak ellen irányul, s mindezzel Cassirer nyitott kapukat dönget (52).

Az a fogalomzavar, mely Cassirer hibás elnevezéseiből származott, súlyos eltévelyedésekre vezetett Kelsen tiszta jogtanában, melyről a szerző azt mutatja ki, hogy nem is funkcionális jellegű, s ugyanakkor nem alkalmas a jog megismerésére sem. Nem funkcionális

Sollen kategóriája, sőt ez utóbbi valójában egy változatlan, formális lényegét a pozitív jogtételek minden változásával szemben „mereven megőrző, tehát tipikusan szubsztanciális jellegű jogi alapkategória.” (65) A módszer, vagyis a jogtudomány ismerettárgyjellegű sem a transzcendentális módszer alkalmazása (64), sem a alkotó erejéről vallott felfogás sem funkcionális tan, mert valójában azt jelenti, hogy a kelsen-i jogtudomány nem is a joggal s annak funkcionális összefüggésével foglalkozik, hanem a kelsen-i jogtudós által önkényesen, csak szubjektíve igazolhatóan felvett normatívummal (68). Nem vezet igazi funkcionálizmushoz a szubsztanciálisnak bélyegzett természetjogi elemek kikapcsolása sem, mert a tiszta jogtan, mint azt már többen, elsősorban Horváth Barna bebizonyították, maga is egy formális, logikai természetjogtan hirdetőjévé válik (79—80, 83—84), mely dogmatizmusánál fogva szubsztanciális jellegű (79—80), ellenben éppen a helyes felfogott materiális természetjogtan az, mely annál a funkcionális összefüggésnél fogva, ami a természetjog és az életviszonyok realitása között van, igazi funkcionális összefüggések felismeréséhez jut el (78). (A szerző közvetlenül kifejti saját nézetét a természetjogról: a természetjogi szabály pszichikai létű ítélet, mely a pozitív jog normatív-apriori előzménye: egyiktől a másikhoz logikai dedukció vagy redukció útján jutunk (71—75); a pozitív jog érvénye a természetjogban gyökerezik anélkül, hogy a természetjogi szabályokkal való tartalmi egyezéstől függene vagy a természetjogi szabályok pozitív jogi érvénnyel bírnának (75—76); az ily értelemben felfogott természetjog szabályai az életviszonyokkal változnak (76—78). Az ősnormatan sem a funkcionálizmusban gyökerezik, hanem abban, hogy a tiszta formalizmus az ősnormában összesűrített ténybeli elemek nélkül a jog társadalmi realitásával szemben teljesen elégtelennek bizonyul (84—86). Végül nem áll meg az sem, hogy a kelsen-i módszernek következetes formalizmusa kölcsönözne funkcionális jelleget: a matematikában ugyanis a funkcionális módszer is, mint minden más művelet, mennyiséget, azaz a matematika szempontjából *tartalmat* eredményez, míg a tiszta jogtan szükségszerűen csak új és új formákat hoz létre (87). Csupán annyi igaz, hogy a jogi személynek, az államszerveknek, az államnak s a jogi lépcsőzet elemeinek beszámítási végpontokként való felfogásában van funkcionális jelleg (89), csak az a hiba, hogy a beszámítási pontokról nem lehet felismerni tartalmi elemek nélkül, hogy mely pozitív normarendszer (jog, vallás stb.) tagjaiként jelennek meg, tehát a kelsen-i jogtan gyér funkcionális elemei sem a *pozitív jog* funkcióit fedik fel (89).

Az utolsó fejezetben fejti ki végül Losonczy önállóan és saját jogfogalmának fényénél a funkcionális fogalomalkotási eljárás lehetőségét a jogtudományban. Szerinte a jog egységnyi alkat-eleme a jogszabály (98); a jogi tárgykör tagjainak sajátos fennállási módja az érvény (99), ami azonban nem azonos a normatív kelsen-i Sollen-nel, hanem a logikai, explikatív és normatív elemek metszéspontjában születik meg (101). A jogszabály érvényességéhez ugyanis nem elég az, hogy kibocsátója az általa megszabott

magatartást normative követelje, hanem van még ezenfelül két további tényezője: a szabály logikai, fizikai és erkölcsi teljesíthetősége az „együttható“ tényező, a követelés tényleges teljesítése a „visszaható“ tényező; ezek által válik a jogrend életrenddé (102). A jogi érvény tehát oly jellegű, ha nem is olyan szoros korrelativitásban áll a jogszabály megvalósulásával, mint a fizikai világban a létezés az okozással (103). Az összefüggés kevésbé szoros voltából és abból, hogy a jogban nem érvényesül szükségszerű kauzális összefüggés, és a jogi tárgy nem kvantifikálható, az következik, hogy nem célszerű és nem termékeny a jogban funkcionálisról beszélni (104—105). Legfeljebb, ha azt a kölcsönös kauzális függést vizsgáljuk, melyben a jogrend az étellel s az életrend a joggal szemben áll — vagyis ha jogszociológiát művelünk, — akkor találkozhatunk oly jelenségekkel, melyek alkalmasak funkcionális szemléletre, de ezek sem kívánják funkcionális fogalmak alkotását (109—114). A jog és jogtudomány viszonya azonban — Kelsen főkérdése — semmiképen sem funkcionális, azaz az egyik elem változásával a másik megfelelő változását magával vonó, mert a jogi ismerettárgynak csak logikai elemére vonatkozik, az explikatív és normatív (értékelő) elemekre azonban nem (123—125). A jogi ismerettárgynak tehát nem a funkcionális, hanem az összetett módszer felel meg (126). Amint a marburgiak funkcionálisizmusa valójában csak jogcím az anyag sajátos törvényszerűségének a semmibe vevésére (128—130), ugyanúgy a kelsen jogtudományának is tulajdonképpen az a célja, hogy eleve tudománytalannak bélyegezhessen minden olyan kísérletet, mely a jogtartalmat a jog lényeges elemének tekintve, a társadalmak belső törvényszerűségének meg nem felelő, idegen szellemű jogrend kevesebbértékűségét fel akarná fedni (131—132). Ez az oka annak a gyűlölettel határos ellenkezésnek, melyet a kelsenizmus kiváltott, nem pedig — ahogy Kelsen gondolja — a kelsenizmus szigorú, politikátlan tudományossága (133). A korszellem fordulata, mely az immanentizmus, az empirizmus, az univerzalizmus és a természetjog feltámadásának irányába mutat (134), a jövőre nézve nemcsak elvileg, de gyakorlatilag is kilátástalanná teszi a jogtudomány terén egy formalisztikus, funkcionális elmélet továbbélését (135).

A funkcionálisizmus, mint gondolat, dogma vagy program, a gondolkodásnak azok közé a másodsorbéli jelenségei közé tartozik, melyek nem elég döntőek ahhoz, hogy a gondolkodás továbbfejlődését a maguk útjára tereljék, de azért sokáig bennmaradnak a tudomány aktuális anyagában, egy-egy megszokott szóhasználat, kitaposott gondolkodási forma vagy gátló előítélet alakjában. Mindig hálátlan, de nagyon hasznos feladat a nagy kérdéseknek kijáró figyelemmel végignyomozni egy-egy ilyen gondolat, dogma vagy program keletkezését, előfeltéveit, valódi tartalmát s végül felfedni használható magvát, vagy kimutatni üres voltát. Ezt teszi Losonczy munkája is, mely írója részéről két okból is komoly áldozatot jelent: egyrészt azért, mert a kritikai gondolatmenet végeredménye teljességgel negatív, másrészt azért,

mert a szerzőnek van saját mondanivalója, mely itt csak a kritikai keret résein juthat napvilágra.

Losonezy kritikai gondolatmenete a maradéktalan elintézésnek azt a biztonságos érzését hagyja az olvasóban, hogy filozófiai, főleg jogelméleti gondolkodásunkat a funkcionalizmus problémáinak ballasztjától megkönnyebbíthetjük. Ezzel kapcsolatban legfeljebb az kíván némi megjegyzést, hogy a szerző az egész kelsenizmust nem is egészen jóhiszemű tévedések és félreértések pusztá tömegének tekinti. Való, hogy Kelsen ideológia- és természetjogellenessége végül élet- és ideaellelenségé, egységre való törekvése pedig az egységet létrehozó logikai műveleteknek a tapasztalati anyagon való erőszakává fajult. Viszont megvan az a történeti szerepe, hogy a joganyag egységes megdolgozásával lényegesen hozzájárult egy sor megelőző álprobléma felszámolásához, a jogi jelenségeknek logikus viszonylatokként, beszámítási pontokként való felfogásával pedig, bár egyáltalán nem ez volt a célja, jogszemléletünk spiritualizálódásához. Losonezy munkája azonban nem a tiszta jogtan tantörténeti elhelyezését tűzte ki célul, hanem a funkcionalizmus történeti helyének a megállapítását s főleg annak bizonyítását hogy a tiszta jogtan nem funkcionális tan, s a funkcionalizmus programja a szellemtudományok egész területén használhatatlan. Ennek bizonyítása pedig teljes mértékben sikerült neki.

Losonezy saját elméleti alapvetése elsősorban a természetjogról (71—78) és a jog sajátos vonásairól (93—103), különösen a jogi érvényről (99—103) szóló részekben található, melyek együtt egy önálló jogelméleti rendszer körvonalait mutatják. Az, hogy jogi érvényen, a közhasználatú fogalmazástól eltérően nem normatív fennállást, hanem normatív, explikatív és logikai elemek metszéspontjában megszülető jelenséget ért, igen figyelemreméltó, s a jog realitásának jó oldalról való megfogását jelenti. Mindenesetre magában foglalja a valóság és érték éles ellentétének a tagadását. Ugyanerre utal az a megjegyzése is, hogy érvény és megvalósulás korrelativitásban vannak egymással. Talán nem hiú várakozás tehát, ha a szerzőtől reméljük, hogy ugyanazzal az energiával, amellyel a funkcionalizmus kérdésének nekivágott, megkísérli majd ezen a nyomon egyáltalán mint jogelméleti problémafeltevést felszámolni a valóság és érték, a Sein és Sollen áthidalhatatlan ellentétének a dogmáját is, mely immár közel félévszázada a jogelmélet középponti kérdéseként szerepel.

Losonezy saját gondolatrendszerének teljes kritikai feldolgozása természetesen időelőtti volna néhány kiszakított tétel alapján. Két tétele kíván mégis némi megjegyzést: az egyik az, hogy a jogszociológiát kizárja a jogelméletből (114—115), a másik az, hogy a természetjog és a pozitív jog közötti utat egyedül logikai dedukció, illetőleg redukció útján kívánja megtenni (71—75). Mindkettő a logikai momentum túlhangsúlyozásából látszik eredni s érdekes megjegyezni, hogy a jogszociológia kizárása és a logikai redukció útján nyert természetjog megtalálhatók az erősen logista tiszta jogtanban, melynek szubjektivizmusától egyébként a szerzőt objektivizmusa élesen elválasztja. A bíráló

érzése szerint a szerzőnek rendszere továbbfejlesztése során elsősorban a jogszociológiai tanulságok számára kellene nagyobb helyet engednie, mert a jogelméleti formalizmus felszámolása, amit célul tűzött ki, oly feladat, melynek döntő csatáját a valóságsemlélet síkján kell majd megvívni.

E munka Losonczy tudományos egyéniségének különösen két tulajdonságát helyezi előnyös világításba. Az egyik logikai ereje, mellyel az adott problémát hézagtalanul és logikus tagoltságban tudja végiggondolni és levezetni. Másik erénye erőteljes realizmusa, mely megóvja attól, hogy éles logikája dogmatizmusba vezesse. Meg kell említenünk még — az ilyen tárgynál ritka — világos nyelvezetét is. Ha szerző — terve szerint — ezt a gondolatmenetet teljes részletességgel németül is megjelenteti, nemcsak a magyar tudományosságnak szerez vele becsületet, hanem komoly szolgálatot tenne a német tudományosságnak is, melyben a funkcionálizmus kérdése — ha aktualitását el is veszítette — teljes élességgel és határozottsággal lezárva még nincsen.

Bibó István.